

Муратбек Касей

**КЫРГЫЗ ЭЛДИК МУЗЫКАЛЫК АТКАРУУЧУЛУК МАДАНИЯТЫНЫН
ӨНҮГҮҮСҮНҮН САЛТТУУЛУГУ**

Муратбек Касей

**РАЗВИТИЯ ТРАДИЦИОННОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО ИСКУССТВА
МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ КЫРГЫЗСКОГО ИСКУССТВА**

Muratbek Kasey

**DEVELOPMENT TRADITIONAL PERFORMING ARTS OF MUSICAL CULTURE
OF THE KYRGYZ ART**

УДК: 785

Бул макалада кыргыз элдик музыкалык маданиятынын салттуулугу жана анын нечен кылымдарды арытып сакталып калыптанып, өнүгүүсү каралат.

Негизги сөздөр: музыка, традиция, өнөр, элдик, кыргыз эли.

В данной статье рассматривается традиционность, а также многовековая сохранность, развитие музыкальной культуры кыргызского народа.

Ключевые слова: музыка, традиция, искусство, народный, кыргызский народ.

This article discusses the traditional and centuries-old preservation, the development of musical culture of the Kyrgyz people.

Key words: music, tradition, art, folk, people.

Кыргыз эли байыртадан бери музыка жандуу келип, аны менен жашоо-тиричилиги эриш аркакта өтүп келгендигин билебиз. Элибиздин нечен кылымдарды карыткан жашоо-турмушунда, эне тили, адабияты, кол өнөрчүлүгү, алар менен катар музыкалык маданияты да өсүп-өнүгүп келди. Музыка элибиздин бүтүндөй жашоосунда салтка айланган. Анткени, кыргыз эли байыртадан бери музыка жандуу келип, аны менен жашоо-тиричилиги эриш аркакта өтүп келбедиби. Музыка эл ичинде салтка айланып, оозеки түрдө ооздон оозго, муундан муунга өтүп, бекем сакталып келди. Эгер алар эл ичинде салтка айланбаган болсо, алардын сакталып калышы да күмөн болмок. Демек, элдин тили, адабияты, кол өнөрчүлүгү, музыкасы сакталбаган болсо, ал элдин улуту да жоголот.

«Салт» дегенди кандай түшүнөбүз? Салт – бул кандай гана эл болбосун, анын жашоо-тиричиликтег каадасы, өнөрчүлүгү. Алардын баары элдин турмушу менен жуурулушуп, жашоосунда үрп-адатка айланган. Алар адам баласынын төрөлгөндөн баштап, акыркы зыйнатына чейин коштоп келет. Мына, ушулардын баардыгы элдин бүтүндөй жашоо-тиричилиги менен тыгыз байланышта болуп эриш-аркакта өтөт. Бул эл ичинде «салт» деп аталат. Элдик кандай гана өнөрчүлүк болбосун муундан муунга, колдон колго, атадан балага өтүп, нечен кылымдар бою сакталып келет. Аны эл ичинде «салтка айланган өнөр» дешет.

Салттуулуктун мыйзамченемдүүлүгү эмнеде? Бул оозеки чыгармачылык, ишмердүүлүк. Жогоруда айткандай, бул ооздон оозго, муундан муунга, кылымдан кылымга салттуу түрдө, үрп-адаттын, кааданын, бул же тигил өнөрчүлүктүн эл ичинде сакталып, өнүгүшү. Мына ушундай жол менен элибиздин музыкалык чыгармачылыгы, аткаруучулук маданияты салтка айланып, сакталып өнүгүп келди.

Дүйнө жүзүндөгү ар бир элдин улуттук өзгөчөлүгү, өзүнө мүнөздүү музыкалык маданияты, анын ичинде элдик ырчылык жана аспаптык аткаруучулук өнөрлөрү бар. Алар нечендеген кылымдардын ичинде калыптанып өсүп-өнүгүшкөн. Ошондой эле, кыргыз элинин да, музыкалык маданияты жагдайында уучу бөксө эмес. Эзелтеден эл ичинде сакталып келе жаткан элдик аспаптык аткаруучулук өнөрү менен катар, ырчылык аткаруучулук маданиятынын тарыхы да, нечен кылымдар ары тереңдеп кетет.

Элдик ырчылык жана аспаптык өнөрлөрүн жаратып, сактап, аткаруучулук маданиятын өнүктүрүп, улам кийинки урпактарга калтыргандар – эл ичинен чыккан чыгаан музыканттар болгондугу бизге маалым. Ал музыканттардын чыгармаларын угуп, улам кийинки урпактар өздөрүнүн аткаруучулук дараметине жараша, автордун өзүндөй кылып аткарууга, алардын жолун жолдоого аракет жасашып, алардай өнөр ээси болууга бел байлашкандар миндеп саналган. Алардын ичинен Балык, Музооке, Күрөңкөй, Арстанбек, Токтогул, Сагынбай, Муратаалы, Ниязаалы, Абак сыяктуу чыгаандар суурулап чыгып, жалпы элге таанымал болушкан. Бул жагдайда, алар эл ичинде салтка айланган устат-шакирттик жол менен өнөр маданиятын өркүндөтүшкөн.

Кудай ашкан таланттуулар нукура элдик ырчы-акындык жана аспапчы-күүчүлүк өнөрлөрүн, салттуу аткаруучулук мектебине айлантып, классикалык үлгү катары, муундан-муунга өткөрүп, өнүктүрүп келишти. Элдик ырчы-акындык жана аспапчы-күүчүлүк өнөрлөрүн жаратып, сактап, өнүктүрүп, улам кийинки урпактарга калтыргандар – эл ичинен чыккан кудай ашкан таланттуу, чыгаан музыканттар болгондугун айттык. Ал музыканттардын чыгарма-

ларын угуп, улам кийинки урпактар өздөрүнүн аткаруучулук дараметине жараша, устаттын өзүндөй кылып аткарууга, алардын жолун жолдоого аракет жасашып, алардай өнөр ээси болууга бел байлашкандар аз эмес болгон. Бул жагдайда, алар эл ичинде салтка айланган устат-шакирттик жол менен өнөрлөрүн өркүндөтүшкөн.

Элдик ырчы-акындык жана аспаптык-күүчүлүк аткаруучулук маданияты жөнүндө сөз кылууда, аны эң алды анын алгачкыдардан болуп айтып, калыптандыруу, салтка айландырып өнүктүрүп, кийинки урпактарга мурас калтырган, гунндардын доорундагы Керк акындын, усундардын мезгилиндеги Була акындын, алардан кийинки Манастын убагындагы Кара Төлөк, Жайсаң сыяктуу ырчы-акын бабалар бизге белгилүү. Алардан бир топ мезгилдерден кийинки XIII-XIV кылымдардагы Ак Бука ырчы (Кет Бука баяны), Асан кайгы, XVI-XVIII кылымдар ичиндеги «Мендирман», «Ак Мактым», «Саринжи-Бөкөй», «Жаныш-Байыш», «Кедейкан», «Гүлгаакы», «Олжобай менен Кишимжан», «Курманбек» сыяктуу көптөгөн дастандарды эл ичинде муундан-муунга, колдон-колго өткөрүп сактап, алардын айтуучулук маданиятын өнүктүргөн, бизге даректери кеңири белгилүү болгон, XIX кылымдын чыгаандары – Балык, Музооке, Күрөңкөй, Арстанбек, Абак, Токтогул сыяктуу көптөгөн таланттарды билебиз.

Кенже дастандарга салыштырмалуу, улуу дастан «Манас» өзүнө гана мүнөздүү айтуучулук салттуулугу менен айырмаланат. Ал салттуулуктун негизинде, «Манас» дастанын, кандайдыр бир жогору жактан улуу күч аркылуу берилген белгиси, же түш көрүү аркылуу берилген аяны, касиеттүү көп кырдуу керемет шык-жөндөм: актерлук, ырчылык, акындык, төкмөчүлүк, обончулук, айтуучулук конгондугу жатат. «Манас» айтуучулук өнөрү, мына ушундай касиетке ээ болуу менен, муундан муунга өтүп, эл ичинде эзелтеден бери, ал өзүнө гана мүнөздүү айтуучулукта, салт катары сакталып келүүдө. Мындай салттуулукту ар бир манасчыдан кезиктире алабыз.

Улуулардын учугун улап, манасчылык, дастанчылык өнөрлөрү менен катар ырчы-акындык, комузчу-күүчүлүк өнөрлөрүн бирдей алып жүрүү да салтка айланган. Мындай көп кырдуу элдик музыкант-аткаруучуларга Балык, Музооке, Арстанбек ж. б. киргизсек болот.

Элдик ырчы-акындар өзүлөрүнүн чыгармаларын ар кандай жанрларда жаратып, сактап, эл арасына жайылтып, өнүктүрүшкөн. Аларды аткарууда да, салтка айланган түрдүү ыкмаларды колдонушкан. Таңдайынан бал тамган, ак таңдай төкмө-акындардын аткаруучулук репертуарынын негизин эл, жер, жашоо-тиричилик жөнүндөгү термелер, алым сабак, айтыштар түзгөн. Алардын чыгармачылыгында, ошондой эле орчундуу орунду кенже дастандар (эпостор) да кенири орун алган. Кенже дастандарды айтып, эл ичине таратып, мурас калтыруу төкмө-акындардын чыгармачылыгында салтка

айланган. Кенже дастандарды айтуу негизинен төкмө-акындардын чыгармачылыгына тиешелүү.

Белгилүү музыка таануучу В. Виноградов өзүнүн эмгектеринде: «...Кыргыздарда жекече аткаруучулук салттуулугу кылымдардын түпкүрүнөн бери созулат. Тарыхый даректертерге караганда, эзелки мезгилдерде эле, акындык-төкмөлүк жөндөмдүүлүккө ээ болгон ырчылар жана музыканттар болушуп, VI-VIII кылымдарда эле, алардын өнүгүүсү абдан жогорку деңгээлге жеткен», - деп жазат [Кыргызская народная музыка. Ф.; 1958].

Эзелтеден эле кыргыз элинин музыкалык-поэтикалык жанрлары кеңири өсүп, өзгөчө ырчы-акындардын аткаруучулук салттуулугунда, сабатмалуу төкмөлүк аткаруучулук маданияты күчтүү өнүккөн. XIX кылымдагы бизге даректери кеңири белгилүү болгон Балык, Музооке, Айтыке, Арстанбек, Жеңижок, XIX кылымдын аягындагы XX кылымдын башындагы Токтогул, Эшмамбет, Боогачы, Барпы, Эсенаалы, Абдрахман, XX кылымдын биринчи жарымындагы Калык, Мусулманкул, Осмонкул, Алымкул, Коргол, Калмурат, Сыртпай, Атай, Муса сыяктуу көптөгөн залкар ырчы-акындар, дастан айтуучулар элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн өсүп-өнүгүшүнө зор салымдарын кошушкан. Алардын ар бири, өздөрүнө мүнөздүү ырчы-акындык өнөрдүн салттуулугун сактап, өнүктүрүшкөн. Элдик жалпы ырчы-акындык аткаруучулугунун салттуулугунун негизинде алардын ар биринин ырчы-акындык аткаруучулук мектеби бар десек жаңылышпайбыз.

XIX кылымдагы кыргыз элдик музыкасынын залкарларынын бири – Арстанбек Буйлаш уулу болду. Ал чыгармачылыгынын көп кырдуулугу: төкмө-акындыгы, философ-ойчулугу, комузчу-күүчүлүгү, дастанчылыгы, обончу-ырчылыгы менен жалпы элге аттын кашкасындай таанымал болгон. Арстанбек эс тарткандан ар нерсеге жөндөмдүү, шыктуу болуп, тың чыгат. Он эки жашынан баштап, колуна комуз алып, элдик салт күүлөрдөн чертип, обон созуп ырдай баштайт. Он төрт-он беш жашка келип калган Арстанбектин ырчылык ышкысы артып, элдик «Секетбай», «Күйгөн» салт ырларын созолонто обо жаңыртып ырдап калат. Ал, ошондой эле «Кожожаш», «Эр Төштүк», «Чоро», «Берди-кожо», «Беш казак», «Жалгызым» сыяктуу дастандарды айтып, алар гана эмес, Манастан «Көкөтөйдүн ашын» комуздун коштоосунда да аткарып, элдин черин жазчу экен. Арстанбектин чыгармачылыгынан да, аткаруучулугунан да биз эзелки элдин салттуулугун көрөбүз.

Элибизде Калыгул олуянын «Акыры заман» ырларынын тематикалык жана мазмундук жагын улап, өнүктүрүп, комуздун коштоосунда ырдап, көркөм чагылдырган Арстанбек ырчы болгон. Арстанбек чыгармаларын комуздун коштоосунда обонго салып, угармандарга жеткирген. Кээ бир ырларынын мазмунун кара күүгө салып, түрлөнтүп кайрып, көлөмдүү аспаптык чыгармаларга айлант-

кан. Мунун баары чыгармачылыктын жана аткаруучулуктун салттуулугунун негизинде өнүккөн.

Ырчы-акындык өнөрдүн салттуулугун улаган, жаактууга жаа бербеген төкмөлөрдүн бири Жеңижок (1860-1918) болгон. Ал тарбиялык мааниси терең, уккандын акылына уюй турган кептерди уйкалыштырып айтып, нуска калтырган чоң насаатчы акын, айтыштын жеңилбеген устаты болгон.

Жеңижоктун чыгармачылыгы ырчы-акындык менен гана чектелбестен, дастан айтуучулукту бирдей ала жүргөн. Ал «Манас», «Семетей», «Кожожаш», «Эр Төштүк» сыяктуу дастандарды күндөп-түндөп айткан жомокчу, ошондой эле жаза жана окуй билген билимдүү адам болгон. Жеңижок чыгармачылыгында насаат ырларына да көп кайрылган. Жеңижокту элибиздин ырчы-акындык, дастан айтуучулук өнөрүндө, опол тоодой орду бар залкар ырчы-акын катары эсептейбиз.

Төкмө-акындык мектебинде, XIX кылымдын аягында, XX кылымдын башында чыккан, өзүнүн чыгармачылык өзгөчөлүгү менен айырмалангандардын бири – улуу акын, тоо булбулу Токтогул болду. Токтогулдун чыгармаларынын обондук турпаты, бир октавадан ашпаган бийиктик ченемдүү келип, сыртынан караганда өтө жөнөкөй көрүнгөнү менен, поэтикалык сөздөрү менен айкалыштыра аткара келгенде, ырчыдан аткаруучулук жогорку чеберчилик менен катар, музыкалык ички сезиминин туюмдуулугу талап кылынган салттуулуктун нугу бар экендигин баамдайбыз.

Залкар акындын чыгармачылыгы көп кырдуу. Анын чыгармаларынын ичинде өзгөчөлүгү жана аткаруучулугунун бөтөнчөлүгү менен айырмаланган «Кербез» аттуу күү жанрын, чыгармачылыгындагы эң негизги, орчундуу орунду ээлеген жанр катары эсептесек болот. Токтогулдун «Кербездеринен» биздин билишибизче, мурда кезикпеген аткаруучулуктун «жаңыча» ыкмаларын көрөбүз. Кербездердин жалпы мүнөзү салмактуу келип, алгачкы тема бара-бара өнүгүү жолуна түшүү менен кульминация чегине жетип, аягына келгенде ыр менен коштолуп улантылат. «Кербез» ыр-күүлөрүнүн мындай түзүлүшү жогоруда айтып өткөндөй, Токтогулдун өзүнө гана тийиштүү, аткаруу ыкмасына мүнөздүү чыгармалар. Аларды жөн гана күү же ыр деп атабастан, аваздык-аспаптык чыгармалар деп атасак туура болот. Мисалы, «Арман кербез», «Токтогулдун кербези», «Келгендеги кербезим» ж. б. Залкар акындын жеке эле «Кербездери» гана эмес, анын термелери, алым сабак, айтыштары, дастандары өзүнүн шакирттерине жана ошондой эле, бүгүнкү жаш муундагы ырчы-акындарга баа жеткис мурас болуп, элдик ырчы-акындык, комузчу-күүчүлүк аткаруучулук мектебинин салттуу үлгүсү катары эсептелүүдө.

Улуу акындын чыгармалары өзүнүн аткаруусунда бизге келип жетпесе да, өзүнө мүнөздүү ыкмаларда, өзүндөй аткаруучулук деңгээлге жеткире аткарган анын шакирттеринен болгон Алымкул

Үсөнбаев, Калык Акиев, Осмонкул Бөлөбалаев, алардын шакирттери кийинки муундагы Эстебес Турсуналиев, Ашыраалы Айталиев, Тууганбай Абдиев, Замирбек Үсөнбаев сыяктуу көптөгөн залкар акындарды билебиз.

Ырчы-обончулук өнөрү өзүнчө өзгөчөлүккө, касиетке ээ. Алар ырчы да, обончу да, ошону менен бирге акын да болушкан. Алар обондорду өзүлөрүнүн керемет ыр саптарына жазышкан. Ырчы-обончулардын өнөрү элдин калың катмарына тарап, бүтүндөй турмушу менен эриш-аркакта өнүккөн. Алардын чыгармачылыктарынан элдин жашоосун, жергенин ажайып кооздугун, ыйыктыгын, касиетин чагылдырган патриоттук ырлар менен катар, күйгөн, секетбай өндүү ашыктык, сүйүү ырларын кеңири кезиктиребиз. Мындай мүнөздөгү ырлардын аткаруу салты, көкөлөтө созолонгуп ырдоодо болгон. Ар бир ыр, ар бир ырчынын үнүнө мүнөздүү келүү менен, жогорку аткаруучулук чеберчилигинин табиятына жараша, шайкеш келүү аркылуу жаңырып, анын ажары ачылган. Бул жагдайда, ырчынын жеке эле табият тартуулаган жагымдуу тембрлүү үнү гана эмес, анын эң алды ички көмөкөйлүк сезими, музыкалык шык-жөндөмдүүлүгү, ырдын мазмунуна терең түшүнүү менен жеткире аткаруучулук маданиятынын жогорку деңгээлде болушу талаптуу болгон.

Элдик ырчы-обончулук өнөрүн өркүндөткөндөр да, өзүнчө аткаруучулуктун мектебин аздектешкен. Чыгармачылыгы бизге келип жеткен Боогачы, Калмурат, Сыртпай, Атай, Муса сыяктуу залкарлар, түрдүү мүнөздөгү көптөгөн обондорду ырларды жаратышып, элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн салттуулугун сактап, өнүктүрүү менен мураска калтырышкан. Залкар ырчы Мусанын өзүнүн аткаруусундагы «Кыздарай», «Окудум борбор шаарынан», «Ойгоном», «Сагынам», «Жароокер», сыяктуу ондогон классикалык ырларын жан эргүү менен угуп келебиз. Ошону менен бирге, анын шакирти, кийинки мезгилдердеги атактуу ырчы Асек Жумабаевдин аткаруусунда да, залкар ырчы-обончулардын, алардын ичинде өзгөчө Мусанын «Алма алам», «Сагынам», Токтогулдун сөзүнө жазылган «Туткун ыры», «Сыртпайдын ыры», «Калмураттын ыры», Атайдын «Эсимде», Абдрашиттин «Түшүмдө», Боогачынын «Үкөй», өзүнүн «Комузум», «Айтчы жаным», «Алмага», сыяктуу көптөгөн ырларын уксак көкүрөк толуп, көңүл кубанат. Бул эки ырчыны салыштыра келсек, алардын үндөрүнүн тембрдик мүнөзү жагынан бир аз айырма болгону менен, экөөнүн ырдоо үнү, аткаруу манералары, стили, үндөрүнүн көркөмдүк-кооздугу, бийиктик ченемдери, аткаруучулугунун салттуулугу, аткаруучулук чеберчилик маданиятынын жогорулугу окшош келип, бирдей деңгээлде экендигин көрөбүз.

XX кылымдын башындагы кыргыз элдик музыкасын, жана анын ичинде ырчылык аткаруучулук өнөрү боюнча, В. В. Затаевич, В. С. Виноградов, В. М. Беляев ж. б. музыка изилдөөчүлөрүнүн эмгекте-

ринен кезиктире алабыз . Бирок, тилекке каршы кыргыз элинин маданиятынан алыс өскөн, өз элине мүнөздүү багытта билим алышкан чет элдик изилдөөчүлөр, кыргыз музыкалык маданиятын ошончолук сый, урмат менен кабыл алып, мамиле жасашканы менен, аспаптык музыкасын изилдөө менен катар, элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн, алардын репертуарынын, аткаруучулук чеберчилигинин, обончулугунун, чыгармачылыгынын салттуулугу боюнча туура, так келишпеген мүчүлүштүктөрдү кетиришкен. Тагыраак айтсак, мисалы В.С. Виноградов Атай Огонбаевдин чыгармаларын иликтөөдө, «Күйдүм чок» ырын «Эсимде», «Жаштарга» обондорунун кайрыктарынан алган деп жазган. Музыкаведдин мындай аныктамасынын туура эместигин толук аныктоо менен айта алабыз. Аталган үч ырдын мүнөздөрү, ылдамдыктары, тональносттору, фактуралары, диапазондору ж. б. боюнча үч башка түзүлүштө экендигине ачыктан ачык күбө болуп турат. Аталган изилдөөчүлөр, бул ырлардын «ий», «эй», «ай» сыяктуу үндүү тыбыштардагы созулмаларды окшоштурса керек. Аспаптык чыгармаларга салыштырмалуу комуз аспабы менен коштоп ырдоодо, анын киришүүсү жана ар бир куплеттен кийинки аспаптык ойнолуштары, элдик ырчылык аткаруучулуктун салттуулугуна гана тиешелүү түрдүү мүнөздөгү ойноо ыкмаларына абдан бай жана арбын. Муну эч ким тана албайт, себеби, кыргыз элдик аспаптык жана ырчылык аткаруучулугу элибиздин жаралышынан баштап эле, нечен кылымдар бою жашоосу менен эриш-аркакта өнүгүп, өркүндөп келди. Аларды нечендеген залкар музыкант аткаруучуларыбыз колдон колго, муундан муунга өткөрүшүп салт катары улам кийинки урпактарга сактап келишкен.

Токтогулдун, Калмураттын, Сыртпайдын, Мусанын, Асектин стилинде ырдоонун бүгүнкү күнгө чейин сакталган салттуулугун, өзгөчө жаш ырчылар элге даңазалап, жайылтып келе жатышкандыгы көкүрөк толо кубанаарлык иш. Бул жагдайда, бүгүнкү күндөгү тигил же бул жаш ырчы Мусаны, же Асекти туурап ырдайт деп ойлогондор да кездешет. Мында маселе, ал залкарларды тууроодо эмес, улуу акын Токтогулдун шакирттери сыяктуу эле, алардын аткаруучулук манерасында, стилинде, деңгээлинде салттуулугун, ырдоо ыкмаларын бузбай, өзгөртпөй ырдоодо. Анткени, мында элдик салттуу ырдоонун ыкмаларын өзгөртүп ырдаган болсок, аткаруучулуктун салттуулугу ал ырлардын мазмуну, автордун билдиреин деген ою,

мүнөзү, көркөмдүгү, уккулуктуулугу, ырдоонун ыкмалары, ж. б. сапаттары бузулууга дуушар болуп, ал гана эмес ал чыгарманын жашоосу да токтолуп калышы мүмкүн. Бүгүнкү күндө мындай мүчүлүшкөмчиликтерди кезиктирүү кыйын эмес. Аткаруучулуктун салттуулугун, ошондой эле, элдик ырлардын обонун, мүнөзүн, түзүлүшүн, мазмунун, ыргагын бурмалоо менен, жогоруда аталган залкарлардын ырларын, бүгүнкү күндө кээ бир эстрада ырчылары да өз репертуарларына киргизишти. Натыйжада, аткаруучулуктун салттуулугу бурмаланган соң, ал ырлардын сапаты, мазмун-маңызы да бузулууга дуушар болгондугун кезиктирүүдөбүз. Эгерде, мындай мүчүлүштүктөр уланып отурса, элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн салттуулугу бузулуп, ал улам кийинки муундарга өтүүдө, изи жок жоголуп кетиши мүмкүн. Ал гана эмес, мындай кемчиликтер элибиздин улуттук өзгөчөлүгүнө да терс таасирин тийгизип, анын жоголуусуна дуушар кылаары шексиз. Демек, маселе элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн нечен кылымдардан бери, бир муундан экинчи муунга өтүүдө, алардын тектештиги, өзөктөштүгү, үндөштүгү, ыргакташтыгы ошонун менен бирге, аткаруучулуктун салттуулугу жана устат-шакирттик жолу сакталып, тыгыз байланышта өнүгүп келүүсүндө. Мына ушундан улам, элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн өнүгүүсү токтолбостон, нукура элдик ырдоо, көкөлөтө кенен, созолонто ырдоо салттуулугунун негиздүүлүгү менен, аткаруучулук маданият деңгээлинин бийиктиги, жогорку чеберчилиги сакталат. Мына ушундай өнүгүүнүн натыйжасында, элдик манерада ырдоо ыкмасынын академиялык ырдоого мүнөздүү келиши, кыргыз элинин ырчылык аткаруучулук мектебинин көптөгөн кылымдар ары эле калыптанып, өнүккөндүгүн билдирет. Мына ушундай шартта гана, элдик музыкалык аткаруучулуктун салттуулугу да, улуттук өзгөчөлүгү да сакталып, нечендеген кылымдар бою жашоосун уланта берет.

Адабияттар:

1. Виноградов В. Кыргызская народная музыка. Ф.; 1958.
2. Виноградов В. Музыкальное наследие Токтогула. – М.; 1961.
3. Касей М. Кыргыз элдик аспаптык аткаруучулук өнөрүнүн тарыхы. Окуу китеби. Б.; 2015.
4. Касей М. Кыргыз элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнүн тарыхы. Окуу китеби. Б.; 2016.

Рецензент: д.искусств.н. Дүйшалиев К.